

11. Струманський В. П. Педагогічні погляди Лесі Українки / В. П. Струманський // Початкова школа. – 1996. – № 2. – С. 48–51.
12. Шиманська І. Ф. Леся Українка про освіту і виховання / І. Ф. Шиманська. – К. : Ініціал, 1973. – 165 с.

Стрильчук Віталій, Стрильчук Татьяна. Просветительская деятельность семьи Косачив. Со времен основания общества «Просвіта» украинская интеллигенция, творческая часть общества, интеллектуальная элита всегда была активным двигателем ее идей. На примере семьи Косачив можно проследить причастность интеллигенции к просветительской деятельности.

В статье проанализирована просветительская деятельность семьи Косачив, на примере творческих достижений, меценатства, активной гражданской позиции, просветительской деятельности Олены Пчилки, Михаила Драгоманова, Лесы Украинки и Климента Квитки. Интеллектуально-творческие достижения этой семьи стали примером и объектом интереса для многих ученых, исследователей, обычных граждан. Семья Косачив была носителем передовых национальных идей, поддерживала и развивала украинский язык, культуру, популяризировала украинские традиции.

Ключевые слова: семья Косачив, просвещение, Леся Украинка, Михаил Драгоманов, литература, общественная деятельность.

Strilchuk Vitaly, Strilchuk Tatiana. Educational Activities Kosachev Family. Since the founding of the Society «Enlightenment» Ukrainian intellectuals, creative part of society, the intellectual elite has always been the most active driving force of its ideas. For example Kosachev family can be clearly traced to the involvement of intellectuals outreach.

The article analyzes educational activities families Kosachev, the example of creative achievements, patronage, active social position, educational activities Pchilka, Mykhailo Drahomanov, Lesia Ukrainian Clement and flowers. Intellectual and artistic heritage of this family have become an example and an object of interest for many scientists, researchers and ordinary citizens.

Family Kosachev was the leading national carrier of ideas, support and develop the Ukrainian language, culture, popularized Ukrainian traditions.

Key words: family Kosachev, education, Ukrainian Lesia and Mykhailo Drahomanov, literature, social activity.

УДК 94(477)«1918»:[061.2:008:37(=161.2)]

Олександр Панасюк

Культурно-просвітницька діяльність білоруських національних організацій на території України в 1918 р.

У статті здійснено спробу проаналізувати основні напрями культурно-просвітницької діяльності білоруських національних організацій у Києві та Одесі. Окреслено головні засоби популяризації білоруської культури серед білорусів, звернуто увагу на значення просвітницької роботи в білоруському державотворчому процесі.

Ключові слова: білоруські національні організації, Україна, Білорусь, «Білоруське ехо», товариство «Гай», «Білоруський клуб», «Зорянка», статут.

Постановка наукової проблеми та її значення. Культурно-просвітницька діяльність білоруських національних організацій на території України належить до найменш досліджених проблем не лише української, а й білоруської історичної науки. Тривалий час історики-науковці вивчали суспільно-політичне становище Білорусі, не акцентуючи уваги на діяльності національних товариств поза її межами. Актуальність цього дослідження обумовлена близькістю української та білоруської культур, тому важливо з'ясувати, яким чином білоруси в Україні в 1918 р. підтримували власну національну самобутність. Вивчення досліджуваної теми сприятиме культурному діалогу між Україною та Республікою Білорусь на сучасному етапі.

Аналіз досліджень цієї проблеми. На відміну від праць стосовно національно-державного будівництва Білорусі в 1918 р., досліджувана проблема розроблена мало. Питання діяльності білоруських організацій у Києві та Одесі частково висвітлено в праці білоруського історика-науковця М. Щавлінського [10]. Потрібно відзначити роботу польської дослідниці Д. Міхалюк [2], яка містить значний фактичний матеріал культурно-освітнього становища Білоруської Народної Республіки в 1918 р.

Мета статті – визначити головні напрями культурно-просвітницької діяльності білоруських організацій в Україні.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Наступ німецьких військ на територію Віленщини, Гродненщини та Берестейщини в серпні-вересні 1915 р. спричинив паніку серед місцевого населення та породив проблему біженства. Евакуація білорусів переважно проходила вглиб Росії й на територію України. Як свідчать архівні документи, у Харківській губернії біженців-білорусів нараховувалося 25 512 осіб, а в Херсонській – 3528 [3, арк. 2]. Згідно з даними комісії Народного секретаріату БНР у справах біженців, у 1918 р. на території України білорусів-переселенців нараховувалося близько 50 000 [5, арк. 79]. Для облаштування переселенців-білорусів створювались спеціальні білоруські біженські комітети. На території України такі комітети утворено в Києві, Одесі, Харкові та Херсоні [9]. Отже, процес створення білоруських національних організацій в Україні проходив на хвилі переселенського руху.

У Києві 10 березня 1918 р. створено «Білоруську національну організацію на території України» [4, арк. 145]. До її складу входили не лише біженці, а й воїни-білоруси. Керівним органом організації визначено правління в складі А. Головинського, М. Разумовського та М. Довнар-Запольського. Головна мета роботи – «об'єднання білорусів, підвищення їх національної самосвідомості, розвиток білоруської культури» [5, арк. 145]. 20 квітня 1918 р. керівництво організації видало відозву до всіх білоруських організацій на території України. У ній зазначалося: «Прийнявши на себе важку, але світлу і високу працю впровадження в життя цілої організації, правління кличе земляків до єднання і спільної роботи на користь свого народу і вважає, що в цій благій народній справі зустрине підтримку і прихильність дружнього йому народу українського та інших національних організацій на території Української Народної Республіки» [5, арк. 146]. Потрібно звернути увагу на цікаву деталь: оприлюднення відозви збіглось у часі з візитом Надзвичайної дипломатичної місії Білоруської Народної Республіки до Києва. Цілком логічно, що члени делегації могли мати зустрічі з керівництвом білоруських організацій та товариств і тим самим інформувати їх про стан національно-культурного становища БНР.

1 квітня 1918 р. «Білоруська національна організація на території України» почала видавати щотижневу газету «Белорусское слово», яка згодом перейменована в «Белорусское эхо». Уже 30 травня 1918 р. опубліковано перший номер нової білоруської газети [10, с. 177]. Часопис виходив російською мовою, хоча окремі матеріали друкували також і білоруською. Головне завдання газети полягало в згуртуванні білорусів, які жили в Україні, установленні їхнього зв'язку з батьківщиною, підвищенні рівня національної самосвідомості. На сторінках газети розміщували твори М. Богдановича, Я. Коласа, Я. Дило, А. Бурбіса, Я. Карського [8]. Велику увагу приділяли творчості Я. Купали (1882–1942), який висловлював національну ідею білорусів такими словами: «Ми – білоруси». У своєму вірші «А хто там іде?» Він оголосив про існування білоруського народу, як самобутнього, неповторного, самостійного етносу, що вимагає до себе поваги й визнання з боку інших народів. Національна ідея стала стрижнем національної самосвідомості білорусів. Словами «Ми – білоруси» визначаються й життєві цінності білоруського етносу, його світосприйняття, мислення та тип поведінки [1].

Діяв у Києві громадсько-культурний клуб «Зорька», керівниками якого обрано А. Левченка, А. Форботка, І. Красковського. Потрібно відзначити, що з перших днів свого створення громадські організації в Києві займались активною культурно-просвітницькою діяльністю. Щонеділі проводили зібрання для демобілізованих воїнів-білорусів, біженців, громадських діячів, на яких читали лекції з історії Білорусі, обговорювали питання політичного майбутнього Білоруської Народної Республіки, читали твори й декламували вірші діячів білоруської культури.

Велику культурно-просвітницьку роботу серед білоруського населення проводили білоруські організації в Одесі. Тут потрібно відзначити діяльність білоруського товариства «Гай», метою діяльності якого було сприяти підйому національної самосвідомості білоруського народу й відродження Білорусі [3, арк. 69–70]. У статуті білоруської національної організації «Гай» в Одесі визначено такі завдання: об'єднання білоруського народу; проведення культурно-просвітницької та агітаційної роботи; піклування про біженців-білорусів і найбіднішого населення. Свою діяльність товариство «Гай» виконувало, створюючи хати-читальні, білоруські школи, музеї та театри [3, арк. 70]. Весною 1918 р. організація об'єднувала переважно білоруську інтелігенцію та нараховувала близько 500 осіб [4, арк. 4–7]. Основні засоби поповнення каси товариства складали членські внески, пожертвування й прибутки від концертів [3, арк. 71]. На початку своєї діяльності білоруський «Гай» влаштував щотижневі зібрання білорусів, читання лекцій білоруською мовою.

Весною 1918 р. в Одесі відкрито «Білоруський клуб». У клубі була бібліотека з книгами Я. Купали, Я. Коласа, О. Гаруна, А. Левицького й інших білоруських письменників. Організовано літературний, театральний і хоровий гуртки, найактивнішими учасниками яких були А. Лежневич, М. Громико, М. Петухович [10, с. 179]. Так, М. Громико саме в Одесі написав свій перший драматичний твір – п'єсу «Змитрок з Высокої Будь», опубліковану в газеті «Вольная Беларусь». Під керівництвом А. Лежневича в клубі розпочав діяльність театральний гурток. Спектаклі та концерти на білоруську тематику влаштовували не лише в приміщенні «Білоруського клубу», а й у клубі залізничників, де збиралася велика аудиторія білорусів. Великою популярністю користувалися такі спектаклі, як «Павлінка», «Модный шляхтук». Часто, не маючи костюмів історичних персонажів та багатої знаті, діячі клубу брали їх напрокат. Натомість із костюмами селян і придворної прислуги було простіше: використовували звичайний селянський одяг [2, с. 272; 8].

6 березня 1918 р. на спільному засіданні Білоруської військової ради та товариства «Гай» прийнято рішення створити об'єднану організацію, котра б постійно підтримувала зв'язок із державними органами Білорусі й стала б на захист білоруського населення, що проживало не лише в Одесі, а й в інших містах одеської округи. У резолюції зібрання зазначалося: «...об'єднане засідання Білоруської військової ради Румунського фронту та організації “Гай” постановило створити Білоруський національний комісаріат, котрий мав бути виділений із Одеських білоруських організацій» [6, арк. 142].

У склад Комісаріату входили комісар, його помічник та уповноважені, чиновник для особливих доручень, секретар. Комісаром обрано Є. Трофімова, уповноваженим у національних справах – О. Балицького, з евакуації білоруських біженців – П. Гудіня. За культурно-просвітницьку роботу відповідав С. Некрашевич, який 10 серпня 1918 р. став консулом Білоруської Народної Республіки в Одесі [4, арк. 9]. 28 березня 1918 р. Білоруський національний комісаріат в Одесі отримав від української влади офіційне визнання своєї діяльності [3, арк. 25].

Із моменту свого створення Білоруська національна рада і комісаріат у своїй діяльності велику увагу приділяли культурно-національній роботі серед біженців і місцевого білоруського населення. Щонеділі в приміщенні ради відбувалися зібрання національно-культурного характеру. Зокрема, організовувалися тематичні вечори, вистави та читання білоруської літератури, обговорювалися політичні питання. Планувалося відкрити курси білорусезнавства, на яких повинні читати лекції з історії, географії та економіки Білорусі. Недільні зібрання, організовані національним комісаріатом, користувалися популярністю серед білорусів, тому нерідко кількість присутніх досягала 1000 осіб [7, арк. 43]. За свідченнями М. Щавлінського, «білоруси, особливо біженці, які мріяли про якнайшвидше повернення на батьківщину, ловили з жадібністю кожен звістку, кожне слово із Білорусі» [10, арк. 180].

Важливе значення мало питання досягнення національно-персональної автономії для проживаючих на території України білорусів. Із цього приводу Білоруська національна рада в резолюції зазначала: «Законом від 2 грудня 1917 р. Українська Центральна Рада визнала за деякими народностями національно-персональну автономію. Однак національно-персональна автономія не визнана за білорусами, хоча на території України їх налічується близько мільйона. Тому ми категорично протестуємо проти непризнання за білорусами, які проживають на території України, національно-персональної автономії і вимагаємо її признання подібно тому, як вона визнана за євреями, поляками та великоросами» [6, арк. 187]. Потрібно зауважити, що позитивно вирішити окреслену вище проблему білорусам не вдалось. Після гетьманського перевороту 29 квітня 1918 р. закон про національно-персональну автономію скасовано. У квітні 1918 р. прийнято новий закон «Про громадянство», за яким «всі особи, котрі до 10 серпня 1918 р. не подали заяви місцевій владі про те, що вони не бажають прийняти українське громадянство, автоматично вважалися громадянами України». у зв'язку із цим білоруським організаціям потрібно було провести роботу з роз'яснення білоруському населенню Одеси змісту закону та його наслідків.

Відповідно, тим особам, які відмовлялися від українського громадянства видавали паспорти громадян Білоруської Народної Республіки (біженцям окремо). Білоруські організації в Одесі проводили реєстрацію білорусів, які проживали в Одесі та інших містах Одеського округу, видавали російською, білоруською та українською мовами різні посвідчення. Особи, які прагнули повернутись у Білорусь, отримували додаткові посвідчення

Одним із найважливіших завдань, які прагнули виконати білоруські організації в Одесі, було питання відкриття в місті білоруських національних шкіл. Наприкінці липня 1918 р. Білоруська національна рада й Комісаріат домовилася з українською владою про відкриття з нового навчального року в Одесі тридцяти нижчих національних училищ, утримання яких повинна була взяти на себе

Одеська міська управа [7, арк. 43]. Водночас планувалося відкрити Білоруську приватну гімназію з викладанням російською мовою, проте передбачалося уключити в освітній процес предмети з білорусезнавства. Однак білоруським національним організаціям в Одесі такі плани реалізувати не вдалося через відсутність фінансових засобів і складність політичного становища Української держави.

Потрібно наголосити, що культурно-просвітницька робота білоруських організацій на території України не була відокремленою від культурно-просвітницьких процесів на території Білорусі. Керівництво білоруських товариств у Києві та Одесі підтримувало контакт не лише з Народним секретаріатом Білоруської Народної Республіки, а й з іншими громадськими організаціями, наприклад зі створеною в липні 1918 р. у Мінську «Просвітою» та товариством «Батьківщина». О. Гарун із цього приводу писав: «Є одна галузь громадсько-політичного життя, яка в цілому і завжди повинна знаходитись в білоруських руках. Це – просвіта» [10].

Білоруси, які проживали на території України, долучалися до різного виду пропагандистських заходів, проведених на їхній батьківщині задля популяризації білоруської культури. Зокрема, долучилися до проведення в Мінську історико-етнографічної виставки. За прикладом мінських громадсько-культурних діячів відбулись аналогі дні «білоруського значка».

Можна припустити, що культурно-просвітницька діяльність білоруських організацій на території України була спрямована й на те, щоб у середовищі воїнів-білорусів і біженців-білорусів сформувати підтримку ідеї власної національної держави. Така думка підкріплювалася тезою про самотність білоруського народу, його мову й культуру. Отже, окрема нація повинна мати свою державу. Після повернення вимушених переселенців на батьківщину білоруси не відкидали б національних гасел білоруського уряду, а включились у боротьбу за створення самостійної суверенної національної Білоруської держави.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, культурно-просвітницька діяльність білоруських національних організацій здебільшого була представлена в Києві та Одесі. Першочерговими завданнями білоруських громадських товариств була популяризація білоруської культури. Білоруські товариства в Києві й Одесі в проведенні національно-культурної, просвітницької роботи досягли значних успіхів. Основними напрямками діяльності організацій були об'єднання проживаючих на території України білорусів, забезпечення їхнього зв'язку з батьківщиною та підтримка національної державності.

Джерела та література

1. Білоруський національний рух на початку 20 століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litsey.in.ua/re>. – Назва з екрана
2. Міхалюк Д. Беларуская Народная Республіка 1918–1920 гг.: ля вытокаў беларускай державності / Дарота Міхалюк ; навук. рэд. Станіслаў Рудовіч ; пер. з пол. мовы Алесь Пілецкі. – Смаленск : Інбелкульт, 2015. – 496 с.
3. Національний архів Республіки Білорусь (далі – НАРБ), ф. 325, оп. 1, спр. 10 – 270 арк.
4. НАРБ, ф. 325, оп. 1, спр. 21. – 253 арк.
5. НАРБ, ф. 325, оп. 1, спр. 24. – 154 арк.
6. НАРБ, ф. 1440, оп. 3, спр. 193. – 110 арк.
7. НАРБ, ф. 1440, оп. 3, спр. 210. – 135 арк.
8. Панасюк А. П. Формирование национально-культурной политики Белорусской народной Республики в 1918 г. / А. П. Панасюк // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. – Серыя 2 : Гісторыя. Эканоміка. Права. – Брест, 2015. – С. 103–112.
9. Шчавлінскі М. Б. Бежанцы і беларускі нацыянальны рух у гады першай сусветнай вайны / М. Б. Шчавлінскі // Беларускі гістарычны часопіс. – 1999. – № 3. – С. 22–28.
10. Щавлинский Н. Деятельность национальных белорусских организаций в Киеве и Одессе в 1917–1918 годах / Н. Щавлинский // Український історичний збірник. – 2009. – Вип. 12. – С. 176–181.

Панасюк Александр. Культурно-просветительская деятельность белорусских национальных организаций на территории Украины в 1918 г. В статье предпринята попытка проанализировать основные принципы функционирования белорусских национальных организаций на территории Украины. Обращается внимание на культурно-просветительскую деятельность белорусских национальных обществ в Киеве и Одессе. Определяются основные средства популяризации белорусской культуры среди воинов и беженцев-белорусов, проживающих на территории Украины. Указываются предпосылки создания «Белорусской национальной организации на территории Украины», определяются ее цели и основные задачи. Проанализировано значение еженедельника «Белорусское эхо» в просветительской работе общества. Отдельно проанализирована культурно-просветительская деятельность белорусского общества «Гай» в Одессе. Рассмотрен устав, конкретизированы условия членства, особенности

управления и пути материальной поддержки организации. Приведены примеры культурно-просветительской деятельности «Белорусского клуба» в Одессе. Обращается внимание на значение просветительской работы белорусских национальных организаций на территории Украины в белорусском государственном процессе.

Ключевые слова: Белорусские национальные организации, Украина, Беларусь, «Белорусское эхо», общество «Гай», «Белорусский клуб», «Зорька», устав.

Panasyuk Oleksandr. Cultural and Educational Activities of the Belarusian National Organizations in Ukraine in 1918. The article is an attempt to analyze the main principles of the Belarusian national groups in Ukraine. Attention is paid to cultural and educational activities of the Belarusian National Societies in Kiev and Odessa. The basic tools popularize Belarusian culture among soldiers and Belarusian refugees living in Ukraine. There are stated the preconditions for the creation of «Belarusian national organization in Ukraine», defined purpose and its main task. The value of weekly magazine «Belorusskoe echo» is analyzed in the educational work of the Society. A separate analysis is made of cultural and educational activities of the Belarusian society «Gay» in Odessa. The statute is analyzed, the conditions of membership management features and ways of financial support are specified. There are mentioned some examples of cultural and educational activities «Belarusian club» in Odessa. Attention is paid to the importance of raising the Belarusian national organizations on the territory of Ukraine in the Belarusian state-building process.

Key words: Belarusian national organizations, Ukraine, Belarus, «the Belarusian echo», «Belarusian club», «Zorka» Statute.

УДК 027.9:792(477.82)«1920/1930»

Тетяна Трофімук-Кирилова,
Світлана Чибирак

Культурно-мистецька та просвітянська діяльність бібліотеки-читальні в містечку Мацеїв Ковельського повіту Волинського воєводства (1920–1930-ті рр.)

У статті проаналізовано історію виникнення та функціонування «Просвіти» в 1920–1930-х рр. у містечку Мацеїв Ковельського повіту Волинського воєводства. Охарактеризовано правові засади, на яких ґрунтувалася робота просвітянської бібліотеки-читальні в містечку, а також показано роль місцевої еліти в популяризації української культури. Окремо висвітлено театральну діяльність просвітян.

Ключові слова: «Просвіта», бібліотека-читальня, театральна діяльність, Мацеївська гміна, Ковельський повіт.

Постановка наукової проблеми та її значення. Глобалізаційні процеси, що відбуваються сьогодні у світі, усе активніше охоплюють й Україну. Сучасні світові тенденції призводять до зникнення самобутніх рис у традиційних культурах окремих народів, що вкрай загострює потребу збереження кожною етнічною спільністю своєї національної культури. Не є винятком й український народ, перед яким саме зараз особливо гостро постають проблеми, пов'язані із самоідентифікацією, уживанням української мови, відстоюванням права на національно-культурний розвиток. Вирішенням цих питань активно займаються громадські товариства, у тому числі й «Просвіта» (перше товариство виникло 8 грудня 1868 р. у Львові), яка активно здійснює культурно-освітню та громадську роботу, пропагує українську мову, фіксує народну спадщину й т. ін.

Значний науковий та практичний інтерес має не лише діяльність товариства «Просвіта» у м. Львові, а й локальна історія просвітянського руху. Знання форм і способів роботи просвітянських інституцій із невеликими громадами дасть змогу й сьогодні успішно проводити просвітницьку роботу, популяризувати освіту, українську мову, літературу та культуру.

Аналіз дослідження цієї проблеми. Становлення та розвиток товариства «Просвіта» на Волині в різні хронологічні періоди (міжвоєнний, німецької окупації, сучасний) розкрив Б. Савчук [12]. Історія Волинської «Просвіти» також була висвітлена в збірнику наукових статей, документів і матеріалів «Просвіта» на Волині: минуле і сучасне» (2001), у якому вміщено публікацію проф. В. Барана, у котрій автор, аналізуючи історичний шлях становлення й діяльності «Просвіти» та її філій, справедливо відзначив, що просвітянський рух на Волині «відрізнявся від інших регіонів» [9, с. 6]. Окрім наукових статей, у збірнику вміщено також спогади просвітян і декілька документів, які містять важливі відомості